דער סוד פון געדענקען און פאַרגעסן

רויכערען רופט אַרויס; און אַז געדענקען זאָל מען נאָר זייערע אַנלאָקענדיקע אַנאָנסען צום רויכערן: שיינע פרויען... רחבות'דיגע פעלדער... פערד־רייטערס... בלויע ים'ען און — פאַררויכערט אַ געשמאַקען סיגאַרעט. אַלע זינגעוודיגע אַנאָנסען זענען אויסגעאַרבעט איינצוקריצען אין קאָפּ און צו רייצען דעם יצר הרע — „רויכערט, ס'איז אַ פאַרגעניגען!"

קוים, אָבער, האָט די רעגירונג באַוויזען כאָטש אויסקעמפען, אַז מען זאָל וואָרענען דעם קויפער פון סיגאַרעטען וועגען דער געפאַר פון רויכערען אין שריפט אויף דעם פעקעל, האָבען די טאַבאַק־פאַבריקאַנטען שוין אויסגעגעבען הונדערטער מאָל מער ווי פריער צו באַקעמפען די שריט.

איצט האָט די פעדעראַלע קאָמרניקאַציע קאָמיסיע אַרויסגעגעבען אַ פאַראָרדענונג, אַז אַלע טעלעוויזיע און ראַדיאָ־סטאַנציעס, וואָס רעקלאַמירען סיגאַרעטען, זאָלען ווי אַ צוגאָב צום קורצען אַנאָנס, אָדער אין גאַנצע פראָגראַמען, צי נייעס באַריכטען לאָזען וויסען דעם זעלבען עולם וועגען דער מעגלעכער סכנה פון רויכערען סיגאַרעטען; און אַז קעגנערס פון רויכערען זאָלען קריגען פונקט אַזויפיל צייט בחינם.

איז באַלד אויף צומאָרגענס אַרויסגעקומען אַ פאָרשטייער פון דער טאַבאַק־אינדוסטריע און שאַרף פראָטעסטירט קעגן צולאָזן אָפּאָנענטען זאָלען, אָן אַ גראָשען געלט, מעגען זאָגען וואָס זיי ווייסען און וועגען דער שעדלעכקייט פון רויכערען. „ס'איז אַ סכנה, אַז פרייהייט פון פרעסע און רעדע פרייהייט, אָדער אַלץ, וואָס האָט צו טאָן מיט'ן טאָג־טעגליכען לעבען, קען בטל ווערען" — האָט דער טאַבאַק־אינדוסטריע פאָרשטייער געזאָגט און דערביי זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ לאָגישען אויספיר:

„פאַרגאַנגענע סוף־וואָך זענען אַרום 500 מענטשען אומגעקומען אויף די הויפּטוועגען פון לאַנד. ס'קען גרייליך געמאָלט זיין, אַז מיט דער צייט וועלן פירמעס, וואָס נעמען אָן אויטאָ־אַנאָנסען זאָלען מוזען איבערגעבען מאַטעריאַלען וואָס זענען קעגען דער אויטאָ־אינדוסטריע".

ער האָט בלויז פאַרגעסען אויפצודעקען דעם אמת: ער וויל, אַז דער קאָנסומער זאָל פאַרגעסען וועגען די אויטאָ־אומגליקען, וואָס וואָלטען לרוב געקענט פאַרמיטען ווערען, ווען מען זאָל אויפבויען מער זיכערע אויטאָמאָבילען, פונקט ווי מען וואָלט געקענט פאַרהיטען אַזוי פיל מענטשען זאָלען נישט שטאַרבען פון לונגען קענסער און אַנדערע תולאת'ן, וואָס רויכערען טאַבאַק פראָדוקטען רופט אַרויס. פאַר וואָס נישט פאַרהיטען מענטשען פון דער ביטערער געוואוינהייט — רויכערען, אויב מען האָט נאָך נישט געפונען קיין אומשעדליכען טאַבאַק־פראָדוקט?

און ווידער ווערען דאָ אויפגעשפּילט ביידע פאַקטאָרען: געדענקען און פאַרגעסן.

די אינדוסטריע פאָרשטייער ווילען, אַז דער עולם זאָל פאַרגעסען וועגען דעם שאָדען, וואָס זייערע פראָדוקטען ברענגען, אויב זיי ווערען נישט געמאַכט ווי מען דאַרף און ווילען, אַז עולם זאָל געדענקען פרעסע און רעדע־פרייהייט, וואָס איז כלומר'שט באַדראָעט, ווייל דער וואָס רעדט קעגען זייערע פראָדוקטען און דעקט אויף די פאַקטען, ברענגט זיי שאָדען — גענוי דאָס זעלבע וואָס זיי טוען, נאָר זיי טוען עס מיט צענדליגער און הונדערטער מיליאָנען מענטשען; און דער קעגנער, אויב ער ברענגט שאָדען, ליידט פון דעם אַ קליין הייפּל אונטערנעמער. אפילו דער קעגנער וויל דאָך אַ גוטען פראָדוקט. אָבער דאָס ווילען זיי שוין נישט געדענקען, ווייל עס לוינט זיך ניט...

פּעקעל, האָבן די טאַבאַק־פאַבריקאַנטען שוין אויסגעגעבן הונדערטער מאָל מער ווי פריער צו באַקעמפן די שריט.

איצט האָט די פעדעראַלע קאָמוניקאַציע קאָמיסיע אַרויסגעגעבן אַ פאַראָרדענונג, אַז אַלע טעלעוויזיע און ראַדיאָ־סטאַנציעס, וואָס רעקלאַמירן סיגאַרעטן, זאָלן ווי אַ צוגאָב צום קורצן אַנאָנס, אָדער אין גאַנצע פּראָגראַמען, צי נייעס באַריכטן לאָזן וויסן דעם זעלבן עולם וועגן דער מעגלעכער סכנה פון רויכערן סיגאַרעטן; און אַז קעגנערס פון רויכערן זאָלן קריגן פּונקט אַזויפיל צייט בחינם.

אַרום 500 מענטשן אומגעקומען אויף די הויפּטוועגן פון לאַנד. ס׳קען גריילעך געמאָלט זיין, אַז מיט דער צייט וועלן פירמעס, וואָס נעמען אָן אויטאָ־אַנאָנסען זאָלן מוזן איבערגעבן מאַטעריאַלן וואָס זענען קעגן דער אויטאָ־אינדוסטריע".

ער האָט בלויז פאַרגעסן אויפצודעקן דעם אמת: ער וויל, אַז דער קאָנסומער זאָל פאַרגעסן וועגן די אויטאָ־אומגליקן, וואָס וואָלטן לרוב געקענט פאַרמיטן ווערן, ווען מען זאָל אויפבויען מער זיכערע אויטאָמאָבילן, פּונקט ווי מען וואָלט געקענט פאַרהיטן אַזוי

רען נישט געמאַכט ווי מען דאַרף און ווילן, אַז עולם זאָל געדענקען פּרעסע און רעדע־פרייהייט, וואָס איז כלומר׳שט באַדראָעט, ווייל דער וואָס רעדט קעגן זייערע פּראָדוקטן און דעקט אויף די פאַקטן, ברענגט זיי שאָדען — גענוי דאָס זעלבע וואָס זיי טוען, נאָר זיי טרען עס מיט צענדליגער און הונדערטער מיליאָנען מענטשן; און דער קעגנער, אויב ער ברענגט שאָדען, ליידט פון דעם אַ קליין הייפל אונטערנעמער. אפילו דער קעגנער וויל דאָך אַ גוטן פּראָדוקט. אָבער דאָס ווילן זיי שוין נישט געדענקען, ווייל עס לוינט זיך ניט...

שפּראַך־ווינקעל

אָנגעפירט פון
וואָלף יונין

דעם 29טען מאַי, 1967, האָט אַ אידישער יוגענטליכער אַרויסגעשיקט צו אונז אַ בריוו פון באָסטאָן — פּונקט אַ וואָך פאַר דעם, ווי די אַראַבישע וועלט האָט אָנגעהויבן איר מלחמה קעגן ישראל.

דער שרייבער פון בריוו איז דוד הירש ראָסקעס, שעף־רעדאַקטאָר פון „יוגנטרוף", אַלוועלטליכער אידישער יוגנט־זשורנאַל, וואָס ווערט אַרויסגעגעבן אין נ"י. מיר נעמען אַרויס טיילן פון זיין בריוו:

„ביי יידן איז פאַראַן אַן אַלט־איינגעגבענער כלל, אַז אין אַן עת צרה קומט די אידישע יוגנט אַנטקעגן איר פאָלק. אין צייטן פון שלום און רו האָט מען טענות צו דער יוגנט הלמאי זי איז גלייכגילטיק צו יידישע ענינים, אָבער אין צייטן פון נויט און קריזיס איז די זעלבע יוגנט גרייט אויף קרבנות און מסירת נפש. אַזאַ קריזיס לאַגע עקזיסטירט איצט אין ישראל.

„ישראל איז איצט מאָביליזירט געוואָרן. אַלע מענער, וואָס האָבן שוין געדינט אין מיליטער און דינען איצטער, שטייען אויף די פּאָזיציעס ביי די אַראַבישע גרענעצן גרייט צו פאַרטיידיגן דאָס לאַנד. דערווייל איז געקומען די צייט פון שניידן תבואה און קלייבן פּרוכטן און עס איז נישט געבליבן ווער עס זאָל עס טאָן. עס דראָעט אַ גרויס געפאַר, אַז די גאַנצע פּרילינג־תבואה זאָל פאַרפוילט ווערן אויף די פעלדער, אויב קיינער וועט נישט פאַרנעמען דאָס אָרט פון די מאָביליזירטע".

און דער יונגער אַמעריקאַנער — שטודירענדיגער איד — גיט איבער אין זיין קערנדיקן אידיש וועגן די זומער־פּראָגראַמען אין די ישראל קיבוצים, וועגן דער גרויסער צאָל אידישע יונגע לייט, וואָס פאָרען איטלעך יאָר צו אַרבעטן און צו שטודירן אויף פאַרשיידענע קיבוצים פון ישראל. און ער דערציילט ווי אַזוי די אידישע יוגענט האָט זיך אָפּגערופן אויפ׳ן רוף, אַז מען זאָל קומען תיכף צו הילף אין דער אַרבעט אויף די פעלדער און גאָרטענס און טאָן אַלע פרידלעכע ציווילע אַרבעטן, וואָס איינעם קען אויסקומען צו טאָן בעת די ברויט־געבערס, טאַטעס און זין פון דער מדינה האָבן געמוזט גיין זיך פאַרטיידיגן קעגן דערוואַרטע אָנפאַלן פון שונאים, וואָס זענען אין יענע שעה׳ן געשטאַנען ביי די טויערן.

„אין משך פון איין וואָך זענען אָרגאַניזירט געוואָרן די אַמעריקאַנער יידישע יוגנטלעכע און עטלעכע פולע עראָפּלאַנען זענען אָפּגעפלויגן צו העלפן ישראל אין איר נויט.

„זונטיק אָונט, דעם 28טן מאַי, איז פאָרגעקומען אַ דראַמאַטישע זיצונג פון יידישע סטודענטן אין בראַנדייס אוניווערסיטעט... עס זענען געקומען פאָרשטייער פון באָסטאָן און ניו יאָרק, געשילדערט די איצטיגע לאַגע אין ישראל און געוואָרנט די סטודענטן, אַז יעדע מינוט קען אויסברעכן אַ מלחמה אין לאַנד.

„די סטודענטן וועלן אַליין מוזן אויסלייגן רייזע הוצאות — אַ סומע פון 535 דאָלאַר; און אַ פאָרשטייער האָט פאַרזיכערט די סטודענטן, אַז זיי וועלן נישט דאַרפן דינען אין מיליטער, ווייל זיי וועלן זיין באַשעפטיגט נאָר ביי ערד־אַרבעט. ער האָט זיי אָבער געוואָרנט, אַז אויב ס׳ברעכט אויס אַ מלחמה וועט זייער לעבן זיין אין סכנה".

און דוד הירש ראָסקעס, וואָס שטודירט אין בראַנדייס אוניווערסיטעט און איז אַ אידיש־אידישער יוגענטליכער אויפ׳ן פאָרפראָנט אינ׳ם קאַמף קעגן שפּראַך און קולטור אַסימילאַציע אין די אַמעריקעס, גיט איבער, אַז אַ שפּאָר ביסעל סטודענטן פון בראַנדייס האָבן זיך פאַרשריבן אָפּצופליען קיין מדינת ישראל צו אַרבעטן אויף קיבוצים און שטודירן אין צווישן־צייט, אויב די לאַגע וועט דערלויבן צו טאָן דאָס צווייטע.

„זיי וועלן זיין אַ גרויסע טרייסט פאַר די ישראל־תושבים, וואָס וועלן זען, אַז די אַמעריקאַנער יידישע יוגענט האָט זיי נישט פאַרלאָזט אין אַן עת צרה" — פאַרענדיגט ראָסקעס זיין לענגערן בריוו.

מיר דרוקן דעם צייטיקן בריוו אין פאַרבינדונג מיט אונזער שרייבן אַנומעלטן וועגן טענות צו דער יידישער יוגנט. דער עלטערער דור אונטערשאַצט באמת די גוואַלטיגע פּאָטענצען פון די טייערע בחורים און מיידלעך, וואָס זענען אונזערע אין לייד און אין פרייד, ווען אפילו אַ דור אידישע פירער האָט פאַרשפּעטיקט די באַן און איז זיי נישט געקומען אין צייט מיט נויטיגער און פּאַסיקער הילף זיי צו דערציען ווי אידיש־אידען.

ווער קען געפינען אַ פּאַסיק וואָרט דערפאַר?

אין אונזער שפּראַך־ווינקעל אַרבעטען מיט לייענער, וואָס טייל פון זיי זענען באמת מייסטערס זוכערס, נאָכפאָרשערס און גרויסע קענערס — הגם דאָס פאָלק הערט נישט וועגן זיי ווי פון „פּראָפעסיאָנעלע שרייבערס".

אָפט ווענדען מיר זיך צו די טויזענטער (מיר האָבן שוין קנאַפּע 1,100 בריוו פון לייענערס און ווייט נישט אַלע שרייבן דאָך צו אונז), אַז זיי זאָלן אַרויסהעלפן ביים זוכען און געפינען אַ פּאַסיק וואָרט, צי אַ באַדייט פון אַ פאָלקסווערטעל, אָדער אַ מקור. איצט הערט, ליבע פריינד:

אויף צומאָרגענס, נאָך דעם, ווי די עגיפּטישע קרעפטן האָבן אָנגעהויבן זייער מלחמה קעגן ישראל, איז אַריינגעקומען אַן עלטערער, שווייגענדיגער איד אין רעדאַקציע. פאָרנט, ביים אַריינגאַנג, זיצט אויך אַ פאָרשטייער, וואָס פאַרנעמט זיך מיט די זאַמל־געלטער פון דעם „ישראל עמוירדזשענסי פאָנד" ביים פאַראייניגטן אידישן אַפּיל.

דער עלטערער שווייגענדיגער איד האָט נאָר געפרעגט ווער נעמט דאָ געלט פאַר ישראל. און ביים קריגן דעם ענטפער, האָט ער אַרויסגענומען זיינע לעצט־אָפּגעשפּאָרטע געלטער — 200 איינציגע דאָלאַרן — עס אַוועקגעלייגט אויפ׳ן טיש און האָט אפילו נישט געוואָלט אָנגעבן ווי ער הייסט,

---

(שלוס אויף זייט 11)